

UZŅĒMĒJDARBĪBAS POTENCIĀLA AKTIVIZĒŠANA IZGLĪTĪBAS PROCESĀ

Activation of the Entrepreneurial Potential in the Teaching process

Janīna Stašāne
Viktors Voronovs
Daugavpils Universitāte

Abstract. *At the present stage of the development of the modern society entrepreneurship is being positioned as an effective form of implementing human potential. One of the main factors in the management process is entrepreneurial abilities, which form the potential to be used in the management activity. In order to rebuild the economy and gain a higher level of employment, Europe needs more entrepreneurs. Evaluating the role of education in the development of entrepreneurship, the issue of the influence of teaching curriculum on the development of entrepreneurial potential has become topical and widely-discussed.*

The article clarifies what entrepreneurial skills are to be developed in order to start and deal with entrepreneurship and how higher education contribute to acquisition of such skills.

The aim of the article is to define how teaching curriculum contribute to the development of entrepreneurial potential. The research methods: monographic, abstract logical, graphical method, questionnaire.

Keywords: *entrepreneurship, entrepreneurial abilities, entrepreneurial potential, higher education*

Ievads **Introduction**

Uzņēmējdarbība ir viena no aktīvākajām ekonomiskās darbības formām, ko raksturo patstāvība un ekonomiskā brīvība, risks, panākumu nenoteiktība, balstīšanās uz inovācijām. Personīgās brīvības, personības attīstības filozofijas, pašrealizācijas tendences uzņēmējdarbībā liecina par nozīmīgām pārmaiņām sabiedriski ekonomiskajās attiecībās un par to, ka uzņēmējdarbības virzītājspēks nav vienīgi peļņas gūšana. Tādējādi var apgalvot, ka mūsdienu sabiedrības attīstības posmā uzņēmējdarbība pozicionējas kā efektīva cilvēkpotenciāla realizācijas forma.

Mainās cilvēka loma ekonomiskajā sistēmā, par galveno mūsdienu sabiedrības ražošanas spēku elementu kļūst uzņēmējdarbības aktivitāte, kas darbojas kā ekonomiskais faktors, iekļaujot daļu cilvēka intelektuālā potenciāla.

Uzņēmējdarbības aktivitāte kā uzņēmēja motivētas darbības rezultāts noved pie tā, ka, darbojoties savās personīgajās interesēs, uzņēmējs rada ne vien materiālās vērtības, bet arī sabiedriski ekonomiskās vērtības: preču piedāvājumu, darbavietas, budžeta ieņēmumus, pakalpojumu pieprasījumu, tehniskās un citas inovācijas.

Uzņēmējdarbība iegūst jaunas aprises, apvienojot resursu racionālas izmantošanas ekonomiskās intereses ar radošas pašrealizācijas nemateriālajām interesēm.

Uzņēmējdarbības aktivitātes sociālais rezultāts izpaužas kā iedzīvotāju nodarbinātības rādītājs uzņēmējdarbības sektorā, savukārt ekonomisko rezultātu raksturo uzņēmējdarbības subjektu radītie pievienotās vērtības rādītāji.

Aktuāls un diskutējams ir jautājums par izglītības programmu ietekmes iespējam uzņēmējdarbības potenciāla attīstību.

Izglītības programmu loma uzņēmējdarbības attīstībā var tikt traktēta dažādi, atkarībā no priekšstata par to, kā ārējā vide var ietekmēt uzņēmējspēju attīstību. No vienas puses, var pieņemt, ka cilvēka uzņēmējspējas ir iedzimtas, tās piemīt noteikta psiholoģiskā tipa cilvēkiem un iemācīt uzņēmējdarbību nav iespējams. Tad izglītības loma uzņēmējdarbības attīstībā ir tādu cilvēku atklāšana un vadīšanas spēju attīstība, kā arī ekonomikas pamatzināšanu, tiesību pamatu un citu uzņēmējam nepieciešamu zināšanu apguves nodrošināšana. No otras puses, pamatojoties uz pieņēmumu, ka uzņēmējs ir inovators, var uzskatīt, ka šādu inovāciju radīšanai ir nepieciešamas fundamentālas zināšanas un praktiska sagatavotība noteiktā jomā. Šai gadījumā izglītības loma uzņēmējdarbības attīstībā būtu uzskatāma kā speciālistu sagatavošana noteiktā darbības jomā. Savukārt, ja uzņēmējdarbību apskatīt kā uzvedības īpašību kopumu, tādu kā iniciatīva, patstāvība, atbildība, tad izglītības iestāžu uzdevums no uzņēmējdarbības potenciāla attīstības viedokļa varētu būt šo īpašību attīstība.

Raksta **mērķis** ir noskaidrot, kā izglītības programmas veicina uzņēmējdarbības potenciāla attīstību.

Pētījuma metodes: monogrāfiskā, abstrakti loģiskā, grafiskā metode, anketēšana.

Uzņēmējdarbības potenciāls kā uzņēmējdarbības aktivitāti veicinošs faktors

Entrepreneurial potential as a factor facilitating entrepreneurial activity

Uzņēmējdarbību raksturo īpašs uzņēmēju domāšanas veids un saimnieciskās uzvedības stils, kas izpaužas radošā attieksmē pret darbu, brīvā iniciatīvas izteikšanā, pastāvīgā novatorisma tieksmē, netradicionālu risinājumu un iespēju meklēšanā, darbības sfēras un apjoma paplašināšanā, pastāvīgā riska gatavībā un iespēju meklēšanā tā pārvarēšanai.

Uzņēmējdarbība tiek atzīta par ekonomikas virzītājspēku, bet tās attīstības dinamika ir atkarīga no uzņēmējdarbības potenciāla atklāšanas un izmantošanas.

Izglītības programmu ietekme uz uzņēmējdarbības potenciālu daudzējādā ziņā ir mērāma atkarībā no uzņēmējdarbības jēdziena interpretācijas.

Literatūras avotos tiek izšķirtas dažādas uzņēmējdarbības jēdzienu pieejas.

Vienkāršotā izpratnē uzņēmējdarbība tiek saistīta galvenokārt ar jauna uzņēmuma dibināšanu un tā vadīšanu ar mērķi iegūt peļņu. Saskaņā ar citu pieeju, kam pirmsākumi meklējami J.Šumpētera darbos, uzņēmējdarbības būtība meklējama inovācijās, līderībā, kreativitatē un tieksmē pēc pārmaiņām. Šajā

pieejā vairāk uzmanības tiek pievērsts nevis jauna biznesa radīšanai, bet uzņēmēju uzvedības raksturiezīmēm, tādām kā patstāvība, gatavība riskēt, iniciatīva. Turklāt šīs raksturiezīmes var izpausties ne tikai jauna uzņēmuma īpašniekam, bet arī algotam darbiniekam jau esošā uzņēmumā vai nekomerciālā organizācijā.

Amerikāņu ekonomists J.Šumpēters šādi traktē uzņēmēju: tas ir cilvēks, kurš mēģina pārvērst jaunu ideju vai izgudrojumu veiksmīgā inovācijā. J.Šumpēters redz uzņēmēju kā galveno ekonomikas attīstības spēku, kura svarīgākais uzdevums ir mainīt esošo līdzsvaru un piešķirt ekonomikai jaunu attīstības virzību, atrisināt daudzās pretrunas (starp statiku un dinamiku, tradīcijām un jauninājumiem, pieprasījumu un piedāvājumu u.c.).

J.Šumpēters uzskata, ka uzņēmējs pilda inovatora funkciju, tādā veidā tirgū tiek ieviesti jauninājumi. Viņš apraksta inovāciju procesu kā pārtrauktu procesu, ietverot gan tam raksturīgo radošumu, gan destruktijas brīžus; viņš runā par “radošo destruktiju”. “Nākotnes attīstība nav iepriekš paredzama un nosakāma; izmaiņas ir vienīgā skaidrība (globalizācija, izmaiņas ražošanas faktoros, zināšanu sabiedrībā, demogrāfijā, utt.). Veiksmīgi uzņēmēji nereaģē uz izmaiņām, bet paredz izmaiņas un darbojas proaktīvi” (Schumpeter, 1964).

Arī P.Drucker „uzņēmējsabiedrības” koncepcijā uzņēmējdarbību definē kā inovatīvu aktivitāti, kas saistīta ar esošo iespēju izmantošanu, gūstot maksimālu izdevību (Drucker, 2004).

Līdzīgi domā arī vācu ekonomists un uzņēmējs G. Faltins, kurš uzskata, ka uzņēmējdarbība vairāk attiecas uz inovāciju, nevis vienkārši uz pašnodarbinātību un smagu darbu. Lai pilnībā atklātu savu potenciālu, cilvēkiem galvenais uzsvars ir jāliek uz ideju ģenerāciju un attīstību. (Faltin G. 1999)

Uzņēmējs ir mainījis esošo savas darbības modeli, piemērojot savas personiskās vērtības un vīzijas, radot jaunas iespējas un lietas, kā arī neparastas pieejas. J.Kao raksturo uzņēmēju kā “sapņotāju, kurš dara” (Kao 1991:96.).

Savukārt N. Franke uzskata, ka veiksmīga uzņēmēja prototips nepastāv (Franke, 2011). Pēc viņa domām uzņēmuma veidošana ir komplekss process, kurā jāapvieno dažādas īpašības. Uzņēmējam galvenās īpašības ir radošums, spēja pārliecināt cilvēkus, analītiskās spējas, prieks un kaislīga aizraušanās ar savu nodarbošanos.

Daudzi uzņēmējdarbības pētnieki, tostarp arī Austrijas zinātnieks I.Kircners kā svarīgāko uzņēmēju īpatnību atzīmē gatavību kaut ko uzņemties, lai gūtu peļņu un tiektos pēc kaut kā jauna. Būtībā I.Kircners uzskata, ka jebkura cilvēkdarbība satur uzņēmējdarbības elementu, jo tā tiek īstenota nenoteiktības, subjektīvisma un zināšanu trūkuma apstākļos. Atšķirībā no J.Šumpētera, I.Kircners uzskata, ka daļa uzņēmēju, kam piemīt rutīna, pārtverot uzņēmēju inovatoru progresīvās darbības, nodrošina sistēmas virzību uz līdzsvaru, tādējādi dodot pozitīvu ieguldījumu ekonomikas attīstībā (Кирцнер, 2001).

Viens no saimniekošanas procesa pamatfaktoriem, kas apvieno pārējos resursus vienotā ražošanas procesā, ir uzņēmējspējas. Atbilstoši Eiropas

Padomes pieņemto dokumentu nostādnēm tās ietver: cilvēka personiskās īpašības un attieksmes, zināšanas un prasmes uzņēmējdarbībā, kas ir nepieciešamas, lai veidotu jaunu uzņēmumu un iemiesotu praktiskās idejas tā sekmīgā attīstībā (Bikse 2013).

Taču uzņēmējspējas nav tas pats, kas uzņēmējdarbība, uzņēmējspējas ir potenciāls, kas var palikt neizmantots. Uzņēmējdarbība ir minēto spēju izmantošana. Uzņēmējspēju īpašnieks var dibināt un vadīt pats savu uzņēmumu vai arī kļūt par citam uzņēmējam piederošā uzņēmuma vadītāju (Pelše, Ruberte, 2009:47).

L.Jakobsens, E. Šmits-Rodermunds un E.Šrēders ir izveidojuši sakarību starp uzņēmējdarbības panākumiem un uzņēmēja personību: „Veiksmīgai uzņēmējdarbībai vienmēr nepieciešams cilvēks, kuram ir vēlēšanās kaut ko radīt, būt par ekonomikas ekspertu un dalīties ar specifiskām zināšanām” (Jacobsen, 2003, S.242.). „Vēl jo vairāk, uzņēmējdarbība kļūst arvien svarīgāka arī darbiniekiem. Neatkarīgi, patstāvīgi lēmumi, līderības, radošuma prasmes un problēmu risināšanas paņēmieni uzņēmumā kļuvuši arvien nepieciešamāki” (SchmittRodermund/Schröder, 2004:5).

M.Freze uzskata, ka svarīgākās prasmes uzņēmējiem ir spēja pašam sevi motivēt un vadīt mainīgās situācijās, “Viņiem jāizdara pareizās izvēles, jāizstrādā īstās stratēģijas, cienīgi jāizturas pret klientiem, jāveic inovācijas un jāīsteno tās, jāsadarbojas ar uzņēmuma darbiniekiem, jāvada tie, utt. Visi šie faktori ir psiholoģiski (Frese, 1998, S.2.).” Turklāt vissvarīgākās uzņēmējdarbības prasmes ir: „iespēju izmantošana, vadības prasmes, plānošanas spējas, komunikācijas spējas, ātra koncepcijas pārdomāšana, paškontrolē” (Rauch, Frese, 1998, S.19.)

J.Jakobsens atzīmē, ka personības iezīmes vien neļauj apgalvot, kādas būs uzņēmēju panākumu izredzes. Tieši pretēji – izteiktas, pārspīlētas kompetences rada neizdošanos. Īpašām iezīmēm jābūt “optimālā” samērā (Jacobsen, 2003:72). Lai uzņēmējdarbībā gūtu panākumus, optimāls personības iezīmju samērs jāapvieno ar zināšanām (izglītību, pieredzi) un prasmēm.

Daudzi zinātnieki un pētnieki ir mēģinājuši atklāt uzņēmējdarbības potenciāla raksturlielumus. Tos salīdzinot, var saskatīt vairākas uzņēmējdarbības potenciāla attīstības likumsakarības:

- lai uzņēmējdarbības potenciāls attīstītos, nepieciešams, lai tas izpaustos un pilnveidotos savā izpausmē;
- uzņēmējdarbības potenciāls izpaužas caur darbību, caur kompetencēm.

Pēc potenciāla izpausmes, tas pārstāj būt potenciāls, tas kļūst par aktualitāti. Savukārt aktualitāte pastiprina neizpausto potenciālu, iespējas, un šis process turpinās.

- Tātad personības kompetenču attīstība un papildināšana attīsta uzņēmējdarbības potenciālu;

- lai uzņēmējdarbības potenciāls varētu izpausties, nepieciešama motivācija un indivīda lēmums;
- potenciāla attīstības pamatkomponenti ir pašapziņa un darbotiesgriba.

Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikumā par pamatkompetencēm mūžizglītībā ir noteikts, kādas uzņēmējdarbības prasmes ir jāattīsta. Tajā ir norādīts, ka apgūstamās prasmes ir saistītas ar projektu vadību (ietverot, piemēram, prasmi plānot, organizēt, vadīt, uzņemties līdera lomu un deleģēt, analizēt, sazināties, sniegt norādījumus, novērtēt un uzskaitīt), saskarsmes un sarunu veikšanas prasme, kā arī prasme strādāt gan individuāli, gan komandā. Būtiska ir spēja spriest un noteikt savas stiprās puses un trūkumus, novērtēt un uzņemties risku, kad tas ir nepieciešams (Mūžizglītības galvenās pamatprasmes, 2007).

Uzņēmējdarbības prasmju attīstība izglītības procesā *Development of the entrepreneurial potential in the teaching process*

Lai atjaunotu ekonomikas izaugsmi un panāktu augstāku nodarbinātības līmeni, Eiropai vajag vairāk uzņēmēju. Jauni uzņēmumi, jo īpaši mazie un vidējie uzņēmumi, ir visaktīvākie darbavietu radītāji, jo tajos katru gadu tiek izveidoti ap 4 miljoni jaunu darbavietu. Tāpēc Eiropas Komisijas rīcības plānā tiek uzsvērtā izšķirošā izglītības nozīme, lai izaudzīnātu jaunas uzņēmēju paaudzes. Lai izveidotu vidi, kurā uzņēmējdarbība var plaukt un attīstīties, plānā tiek minēta atbalsta nepieciešamība svarīgākajos uzņēmējdarbības posmos, tostarp, sniedzot iespēju piedalīties pētniecības un attīstības apmācībā (Atrasisit Eiropas uzņēmējdarbības potenciālu, 2013).

Mainoties cilvēka lomai ražošanas procesā, tiek izvirzītas jaunas prasības arī viņa uzņēmējspēju attīstībai. Tas, savukārt, nozīmē, ka izglītības sistēmā mācību vai studiju process jāveic savstarpējā mijiedarbībā ar uzņēmējspēju attīstību.

Raksta autori, analizējot Latvijas augstskolu uzņēmējdarbības un vadības bakalaura studiju programmu pašnovērtējuma ziņojumus, ir noskaidrojuši, kādas uzņēmējdarbības prasmes tiek apgūtas šo programmu laikā.

Lai noskaidrotu uzņēmēju viedokli par uzņēmējdarbības potenciālu, par to, kādu uzņēmējdarbības prasmju apgūšana ir vissvarīgākā veiksmīgai uzņēmējdarbības uzsākšanai un vadīšanai, un kāds ir augstākās izglītības devums uzņēmējdarbības prasmju nodrošināšanā, 2013.gadā tika veikta Latgales reģiona uzņēmēju aptauja.

Apsekojuma metodikas sastādīšanai kā informatīvais nodrošinājums tika izmantoti Uzņēmumu reģistra dati, kuri pieejami Lursoft mājaslapā. Apsekojuma periods ir 2013.gads. Izlases vienības atlasītas atbilstoši ģenerālās kopas lielumam un sastāvam. Anketas tika nosūtītas uzņēmumu vadītājiem uz e-pastu, vai nogādātas uzņēmumos personiski. Aptaujas veikšanai tika izstrādāta daļēji standartizēta aptaujas anketa.

Aptaujāto uzņēmumu izlases veidošanā tika izmantota stratifikācijas jeb tipoloģiskā metode. Veicot stratificēto izlasi, ģenerālkopas elementi vispirms tika sakārtoti slāņos pēc kādas noteiktas pazīmes, tad katra slāņa iekšpusē tika veikta vienkārša gadījumizlase jeb sistemātiskā izlase. Šajā gadījumā uzņēmumi tika sadalīti pēc teritoriālajām vienībām, tad pēc vienkāršās gadījuma izlases tika izraudzīti konkrēti uzņēmumi katrā novadā, kura vadītāji tika aptaujāti.

Izlases lielums tika aprēķināts pēc formulas (1) (Socioloģisko pētījumu..., 1981:187)

$$n = \frac{P \cdot Q \cdot t_{\alpha}^2}{\Delta_p^2 + \frac{P \cdot Q \cdot t_{\alpha}^2}{N}}, \quad Q = 1 - P; \quad (1)$$

kur N - ģenerālā kopuma apjoms;

t_{α} - izlasē iegūto rezultātu ticamības garantija;

Δ - izlases kļūdas maksimāli pieļaujama lielums;

P - pētāmas pazīmes daļas vērtības.

Ja reālās P vērtības nav zināmas, tad izlases apjoma aprēķināšanai formulā ievieto $P=0,5$, tā panākot palielinātu (atkarībā no reālām P vērtībām) nepieciešamo izlases apjomu.

Pētījuma izlases parametri ir šādi:

- tā kā rezultātu ticamība būs 95%, tad $t_{\alpha}=1,96$;
- tā kā izlases kļūdas maksimāli pieļaujams lielums būs 5%, tad $\Delta_p = 0,05$;
- tā kā pētāmo pazīmju izlasē būs daudz, tad P ir maksimālā – 0,5;
- Latgales reģiona uzņēmumu ģenerālkopu 2013.gadā veido 15881 uzņēmums.

Izmantojot formulu, tika aprēķināta izlase:

$$n = \frac{P \cdot Q \cdot t_{\alpha}^2}{\Delta_p^2 + \frac{P \cdot Q \cdot t_{\alpha}^2}{N}} = \frac{0,9604}{0,05^2 + \frac{0,9604}{15881}} = 375 \text{ uzņēmumi}$$

Katras teritoriālās vienības izlases lielums tika aprēķināts pēc formulas (2) (Goša, 2003., 237.lpp):

$$n_i = n \cdot \frac{N_i}{N}, \quad (2)$$

kur

n_i - teritoriālās vienības izlases lielums;

n - izlases kopējais lielums;

N_i - teritoriālās vienības ģenerālās kopas lielums;

N - ģenerālās kopas kopējais lielums.

Pētījuma rezultātā tika noteikta uzņēmējdarbības potenciāla struktūra:

- kognitīvajā sfērā – uzņēmējiem raksturīga intuīcija, kreativitāte, konstruktīva domāšana;

- personības iezīmes: stresa noturība, atbildība, organizatoriskās spējas, komunikabilitāte;
- pašapziņas sfērā – autonomija, internalitāte, garīgā attīstība;
- motivācijas sfērā – izteikts sasniegumu motīvs ar orientāciju uz konkrētu rezultātu, griba, uzņēmība.

Uzņēmēju aptaujas rezultātā tika noskaidrots, ka uzņēmēji par svarīgākajām prasmēm uzņēmējdarbības uzsākšanai un vadīšanai uzskata prasmi izprast aktuālās ekonomiskās attīstības likumsakarības un principus, prasmi organizēt un vadīt personāla darbu, prasmi pārvaldīt valsts valodu un pārvaldīt vismaz divas svešvalodas saziņas līmenī, prasmes izstrādāt un īstenot projektus. Taču vislielāko procentuālo pārsvaru ir ieguvušas šādas prasmes: prasme izprast uzņēmuma darbības kopsakarības, prasme analizēt uzņēmuma darbību, identificēt problēmas un izstrādāt to risinājumus, prasme lietot modernās informācijas iegūšanas, apstrādes un sistematizēšanas tehnoloģijas, prasme analizēt, novērtēt un plānot uzņēmuma finanses, prasme izvēlēties, novērtēt, motivēt personālu. Šīs prasmes par vissvarīgākajām uzskata no 67% līdz 88% uzņēmēju.

Pastāv viedoklis, ka uzņēmējdarbības būtība atrodama mācīšanās procesā un, lai saprastu uzņēmējdarbību, vispirms jāsaprot, kā mācās uzņēmēji un kādas ir viņu mācīšanās vajadzības, fokusējoties uz viņu personisko un biznesa attīstību (Oganisjana, 2012:67,76).

Aptaujas rezultātā ir noskaidrots, kādas uzņēmējdarbības prasmes uzņēmēji ir apguvuši mācību procesā un kā viņi novērtē šo prasmju svarīgumu. Anketā tika iekļautas uzņēmuma vadītāja profesiju standartā nosauktās uzņēmējdarbības prasmes.

Lielāko daļu prasmju uzņēmēji ir apguvuši mācību procesā. Gandrīz visi uzņēmēji ir apguvuši prasmi izprast aktuālās ekonomiskās attīstības likumsakarības un principus, prasmi izprast uzņēmuma darbības kopsakarības, prasmi analizēt uzņēmuma darbību, identificēt problēmas un izstrādāt to risinājumus, prasmi lietot modernās informācijas iegūšanas, apstrādes un sistematizēšanas tehnoloģijas, prasmi izvēlēties, novērtēt un motivēt personālu, prasmi organizēt un vadīt personāla darbu, prasmi formulēt uzņēmuma mērķus, sastādīt attīstības stratēģisko plānu, un veikt tās izpildes novērtējumu, prasmi analizēt, novērtēt un plānot uzņēmuma finanses, prasmi pārvaldīt valsts valodu un pārvaldīt vismaz divas svešvalodas sarunu līmeni. Šīs prasmes ir apguvuši no 90%- 99% uzņēmēju.

Par svarīgākajām uzņēmējdarbības prasmēm uzņēmēji atzina prasmi izprast uzņēmuma darbības kopsakarības, prasmi analizēt uzņēmuma darbību, identificēt problēmas un izstrādāt to risinājumus, prasmi lietot modernās informācijas iegūšanas, apstrādes un sistematizēšanas tehnoloģijas, prasmi analizēt, novērtēt un plānot uzņēmuma finanses, prasmi izvēlēties, novērtēt,

motivēt personālu. Šīs prasmes par vissvarīgākajām uzskata no 67% līdz 88% uzņēmēju.

Kā galveno faktoru veiksmīgas uzņēmējdarbības uzsākšanai un vadīšanai, uzņēmēji minēja uzņēmīgumu un radošumu (34,7%), drosmi un spēju riskēt (21,4%). Ceturtajā vietā ar 18,2% tika ierindotas uzņēmējdarbības prasmes.

Pētījuma autori salīdzināja, kā augstākās izglītības bakalaura studiju programmas uzņēmējdarbībā un vadībā nodrošina to prasmju apgūšanu, ko par svarīgām uzņēmējdarbības uzsākšanai un vadīšanai uzskata uzņēmēji (1.tab.).

1.tabula

Augstākās izglītības bakalaura studiju programmu uzņēmējdarbībā un vadībā salīdzinājums ar uzņēmēju aptaujā iegūtajiem datiem
Higher education study program business and management compared with the host of the survey data

Svarīgākās prasmes uzņēmēju vērtējumā	Prasmju apgūšanas nodrošinājums augstākās izglītības bakalaura studiju programmās uzņēmējdarbībā un vadībā (1 – daļēji nodrošina; 2 – nodrošina; 3 – pilnībā nodrošina)
1. Prasme izprast uzņēmuma darbības kopsakarības;	2
2. Prasme lietot modernās informācijas iegūšanas, apstrādes un sistematizēšanas tehnoloģijas;	3
3. Prasme analizēt uzņēmuma darbību, identificēt problēmas un izstrādāt to risinājumus,	3
4. Prasme analizēt, novērtēt un plānot uzņēmuma finanses;	3
5. Prasme izvēlēties, novērtēt, motivēt personālu;	2
6. Prasme organizēt un vadīt personāla darbu;	2
7. Prasme izstrādāt un īstenot projektus;	2
8. Prasme izprast aktuālās ekonomiskās attīstības likumsakarības un principus;	3
9. Prasme pārvaldīt valsts valodu un pārvaldīt vismaz divas svešvalodas saziņas līmenī;	1
10. Prasme efektīvi plānot un organizēt savu darbu;	2
11. Prasme izprast ražošanas un pakalpojumu organizēšanas principus un paņēmienus;	2
12. Prasme sagatavot un sniegt prezentācijas;	2
13. Prasme lietot profesionālo terminoloģiju valsts valodā un vismaz divās svešvalodās;	1
14. Prasme orientēties un ievērot uzņēmumu darbību reglamentējošajos dokumentos un normatīvos aktus;	2
15. Prasme formulēt uzņēmuma mērķus, sastādīt attīstības stratēģisko plānu un veikt tā izpildi	2

novērtējumu;	
16. Prasme ievērot darba tiesisko attiecību noteikumus;	2
17. Prasme risināt konflikta situācijas, darboties komandā;	2
18. Prasme komunicēt un sadarboties ar personālu, partneriem, īpašniekiem, masu saziņas līdzekļiem, valsts un nevalstiskajām institūcijām;	2
19. Izprast uzņēmuma finanšu un tehnoloģiskās darbības rādītājus, un pieņemt lēmumus, lai veicinātu uzņēmuma darbības optimizāciju un pelnītspējas uzlabošanu.	3
20. Prasme ievērot darba aizsardzības, ugunsdrošības un vides aizsardzības noteikumus;	1
21. Prasme pielietot ekonomiski matemātiskās metodes vadīšanas procesā;	2
22. Prasme pielietot jaunākās darba organizācijas formas un vadības informācijas sistēmas uzņēmuma vadīšanas procesa nodrošināšanā.	1

Avots: Autoru veidota pēc uzņēmēju aptaujas un studiju programmu analīzes iegūtajiem datiem

Uzņēmējdarbības prasmes ir sakārtotas pēc to svarīguma pakāpes, kā tās ir novērtējuši Latgales reģiona uzņēmēji. Kā var redzēt tabulā, augstākās izglītības bakalaura studiju programmas uzņēmējdarbībā un vadībā nodrošina apgūt lielāko daļu no minētajām uzņēmējdarbības prasmēm. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tādu uzņēmējdarbības prasmju apgūšanai, kā prasmei lietot modernās informācijas iegūšanas, apstrādes un sistematizēšanas tehnoloģijas, prasmei analizēt uzņēmuma darbību, identificēt problēmas un izstrādāt to risinājumus, prasmei analizēt, novērtēt un plānot uzņēmuma finanses. Šīs prasmes par vienām no svarīgākajām uzskata arī uzņēmēji. Augstskolu programmās tiek nodrošināta iespēja apgūt prasmi izprast uzņēmuma finanšu un tehnoloģiskās darbības rādītājus, un pieņemt lēmumus, lai veicinātu uzņēmuma darbības optimizāciju un pelnītspējas uzlabošanu, taču uzņēmēju vērtējumā šī prasme netika novērtēta par pārāk svarīgu.

Daļēji tiek nodrošināta tādu prasmju attīstība kā prasme pārvaldīt valsts valodu un pārvaldīt vismaz divas svešvalodas saziņas līmenī, prasme lietot profesionālo terminoloģiju valsts valodā un vismaz divās svešvalodās, taču šīs prasmes kā svarīgas un nepieciešamas uzņēmējdarbības uzsākšanai un vadīšanai atzina lielākā daļa uzņēmēju. Daļēji tiek nodrošināta arī tādu prasmju attīstība kā darba aizsardzības, ugunsdrošības un vides aizsardzības noteikumu ievērošana un prasme, kā pielietot jaunākās darba organizācijas formas un vadības informācijas sistēmas uzņēmuma vadīšanas procesa nodrošināšanā. Jāatzīmē, ka uzņēmēju vērtējumā šīs prasmes nav tik svarīgas.

Liela daļa uzņēmēju uzskata, ka studentu uzņēmējdarbības prasmes var uzlabot, studiju procesā ieviešot praksi vai palielinot prakses apjomu (42,2%). Otra populārākā atbilde bija, ka prasmju līmeni varētu uzlabot padziļinot un

uzlabojot mācību kursu saturu (24,2%), savukārt 24,1% uzņēmēju uzskata, ka prasmes varētu uzlabot, veicinot studentu iesaistīšanos mācību uzņēmumu veidošanā.

Vienlaikus autoru veiktais pētījums arī parādīja, ka psiholoģiski pedagoģisko mācību tehnoloģiju izmantošana izglītības procesā attīsta iezīmes, kas veido uzņēmējdarbības potenciāla struktūru, bet tas nozīmē, veicina tā aktivizēšanu. Pie faktoriem, kas ietekmē uzņēmējdarbības potenciāla attīstību izglītības procesā, ir minami:

- mācību vide, kas iekļauj gan teritoriālo telpu, gan psiholoģisko mikroklimatu;
- mācību programma, kas sastāv no vairākiem pēctecīgiem posmiem: teorija – darbība – pašapziņa, ievērojot studējošo psiholoģiskās īpatnības;
- kognitīvi aktīvas mācīšanās metodes;
- personības attīstība.

Secinājumi **Conclusions**

1. Uzņēmējdarbības potenciāls ir objektīvi esošs, specifisks fenomens.
2. Uzņēmējdarbības potenciāls ir identificējams, tātad arī attīstāms.
3. Uzņēmējdarbības potenciāla pamatkomponents ir pašapziņa, kas ir attīstāma izglītības procesā.
4. Uzņēmējdarbības potenciāls attīstās cilvēka darbības un pedagoģiski psiholoģisko mācību tehnoloģiju mijdarbības rezultātā.
5. Uzņēmējdarbības potenciāla aktivizēšana balstās uz uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanu un izglītības orientēšanu uz uzņēmējdarbībai raksturīgu attieksmju un prasmju attīstību, kas saistīta ar noteiktu cilvēka personisko īpašību kopuma veidošanu.

Summary

Entrepreneurship is one of the most dynamic forms of economic activity, which is characterized by independence and economic freedom, risk, uncertainty of results, reliance on innovations. The philosophy of personal freedom, personal development, tendencies of self-actualization in entrepreneurship testify to the significant changes in social economic relations and the fact that making profit is not the only driving force of entrepreneurship.

The dynamics of entrepreneurial development depends on the reveal and use of its potential. At the same time, a more serious national approach to educating people in the entrepreneurship sphere is required.

Having analyzed the self-evaluation reports on bachelor programmes of Latvian higher educational establishments, the authors of the article have found out which entrepreneurial skills are acquired during these programmes.

In order to know the opinion of entrepreneurs about the entrepreneurial potential, and to find out which entrepreneurial skills are the most significant for the successful start of an

enterprise and its management and what is the role of higher education in the provision of entrepreneurial skills, the questionnaire of entrepreneurs of Latgale region was carried out in 2013.

In the selection of the surveyed enterprises the stratification or the typological method has been used. In the application of the stratified selection, the elements of the general cluster were first organized in strata according to a certain feature; then inside each stratum a simple random sample or systematic selection was made. In this case the enterprises were divided according to the territorial units; then after the simple random sample certain enterprises were selected in each area the managers of which were questioned.

The selection was calculated using the following formula:

$$n = \frac{P * Q * t_{\alpha}^2}{\Delta_p^2 + \frac{P * Q * t_{\alpha}^2}{N}} = \frac{0,9604}{0,05^2 + \frac{0,9604}{15881}} = 375 \text{ enterprises}$$

The questionnaire of the entrepreneurs has allowed defining the structure of the entrepreneurial potential:

Thus, in the cognitive sphere it has been revealed that such traits as intuition, creativity, constructive thinking are typical for entrepreneurs. In the sphere of personality - resistance to stress, responsibility, managerial skills, communicability.

In the sphere of self-actualization – autonomy, internality, intellectual development.

In the sphere of motivation – a distinct motive for the achievement with the orientation toward the certain result, will, enterprise.

The features defined conform to the data of numerous researchers (Baron, 2000, 2004; Baum, 1994; Gaglio, Katz, 2001; Kirzner, 1979; Markman et al., 2001; etc..) and allow for considering these features as invariant psychological characteristics.

The research carried out by the authors has shown that the use of psycho-pedagogical teaching technologies develops the traits that are essential in the structure of the entrepreneurial potential, thus contributing to its activation. The following factors influence the development of the entrepreneurial potential in the teaching process:

1. Learning environment involving both territorial space and psychological atmosphere at the time of teaching.
2. The teaching curriculum shaped according to the principle of successive steps “theory – action - self-actualization” with consideration of psychological specificity of the audience.
3. The principle of the teaching process “reinforcement of personality”.

Conclusions:

1. Entrepreneurial potential is a phenomenon that objectively exists and owns its specificity.
2. Entrepreneurial potential can be identified in a human and developed.
3. Self-actualization, setting human consciousness to the natural norm, which is achieved through psychological technologies, is the key in the development of the entrepreneurial potential.
4. Entrepreneurial potential develops in the result of human deeds and psycho-pedagogical technologies applied in the teaching process.

Literatūra References

1. *Atraišīt Eiropas uzņēmējdarbības potenciālu, lai atjaunotu ekonomikas izaugsmi, EK paziņojums presei.* Skatīts 2013.gada 9.janvārī. <http://www.europa.eu>

2. Bikse, V. (2009). *Pētījums: Latvijas progress uzņēmējdarbības izglītības attīstībā pēc iestājas Eiropas Savienībā*. Skatīts 2013.gada 5.decembrī. http://s3.amazonaws.com/politika/public/article_files/1268/original/Bikse_EK_Petijums_09.pdf?1328195157
3. Drucker, P.R. (2004). *Innovation und Entrepreneurship*. Oxford: Practice and Principles, 2. Aufl.
4. Faltin, G. (1999). *Competencies for Innovative Entrepreneurship* - Paper presented to the UNESCO meeting on the Future of Work and Adult Learning, Hamburg, 1999, Retrieved February 19 - 21.2014., from <http://labor.entrepreneurship.de> (Stand 15.4.2006).
5. Franke, N. (2011). *Entrepreneur: Das Geheimnis des Unternehmertums*. Handelsblatt, Retrieved <http://www.handelsblatt.com/politik/oekonomie/nachrichten/entrepreneur-das-geheimnis-des-unternehmertums/3281064.html>
6. Frese, M.H. (1998). *Erfolgreiche Unternehmensgründer*. Göttingen: Verlag für angewandte Psychologie.
7. Goša, Z. (2003). *Statistika*. Rīga: Izglītības sōji.
8. Jacobsen, L.K. (2003). *Bestimmungsfaktoren für den Erfolg im Entrepreneurship*. Dissertation Freie Universität Berlin, Fachbereich Erziehungswissenschaften und Psychologie.
9. *Mūžizglītības galvenās pamatprasmes. Eiropas pamatprincipu kopums*. Skatīts 2014.gada 10.februārī. http://jaunatne.gov.lv/sites/default/files/web/Jaunatne_darbiba/Info_materiali/Brosuras/2012/kompetences.pdf
10. Oganisjana, K. (2012). *Uzņēmējspēja un uzņēmība*. Rīga: Raka.
11. Pelše, G., Ruberte, I. (2009). *Uzņēmēja rokasgrāmata*. Rīga: Jumava.
12. Rauch, A., Frese, M. (1998). Was wissen wir über die Psychologie erfolgreichen Unternehmertums? In: *Frese, M. (Hrsg.): Erfolgreiche Unternehmensgründer*. Göttingen: Verlag für angewandte Psychologie, S. 5-28.
13. Schmitt-Rodermund, E., Schröder, E. (2004). *Wer hat das Zeug zum Unternehmer?* Training zur Förderung unternehmerischer Potenziale. Göttingen: Hogrefe-Verlag
14. Schumpeter J.A. (1964). *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. Berlin (unveränderter Nachdruck der 4. Auflage von 1934, ED: 1911).
15. *Socioloģisko pētījumu metodoloģija, metodika un tehnika* (1981). Rīga: Zvaigzne.
16. Кирцнер, И.М. (2001). *Конкуренция и предпринимательство*. М.ЮНИТИ.

Dr.oec. **Janīna Stašāne**

Daugavpils Universitāte
e-pasts: janina.stasane@du.lv

Dr.sc.soc. **Viktors Voronovs**

Daugavpils Universitāte; viktor.voronov@du.lv